

XIX. YÜZYILDA TIRHALA SANCAĞI'NIN İDARİ TAKSİMATI VE YÖNETİMİ*

THE ADMINISTRATIVE DIVISION AND MANAGEMENT OF THE TRIKALA SANJAK IN XIX CENTURY

Ferdi ÇİFTÇİOĞLU**

Öz

Tırhala sancağı, XIV. yüzyılın sonlarında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Devletin Balkanlarda ilk fethettiği yerler arasında yer alan sancak, 1881 yılına kadar Osmanlı idari taksimatındaki yerini korumuştur. Kuruluşundan XIX. yüzyılın ortalarına kadar Rumeli Eyaletine bağlı statüsünü koruyan sancak, Tanzimat'ın ilanıyla birlikte Osmanlı taşrasında uygulanan idari değişikliklerin görüldüğü idari birimler arasında yer almıştır. Rumeli Eyaleti'nin küçültülüp küçük eyaletler teşkil edilmesi kararının ardından 1847 yılında Üsküp, Bosna, Yanya ve Selanik eyaletleri kurulmuştur. Sancak, bu eyaletlerden önce Selanik'e sonra Yanya'ya bağlı şekilde varlığını sürdürmüştür. Sancağın kendisi de kısa bir süre eyalet konumuna yükseltilmiş fakat 1871 Vilayet Nizamnamesiyle kesin olarak Yanya Vilayeti'ne bağlanmıştır. Ayrıca sancağın alt birimlerinde sürekli idari değişikliklerin yaşanması, Tanzimat'ın taşra yönetim uygulamalarının oturmadığını göstermiştir. IV. asırda durumunu muhafaza edebilen sancak, Tanzimat'ın ilanından sonra 1881 yılında Yunanistan'a terkine kadarki yaklaşık kırk senede birçok idari değişikliğin uygulandığı Osmanlı idari birimi olmuştur.

Bu çalışma, Tanzimat'ın Osmanlı taşra yönetimine getirmiş olduğu yenilikleri ve değişiklikleri, Tırhala Sancağı üzerinden ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bağlamda sancağın geçirmiş olduğu idari değişiklikler ile yönetime yardımcı sancak meclislerinin görevleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca sancağın tüm idari şemasının verilmesiyle araştırmacıların sancağı dönemin diğer sancakları ile karşılaştırabilmeleri amaçlanmıştır. Bütün bunların ötesinde, devletin Balkanlar üzerindeki taşra yönetim anlayışının diğer sancaklarından farklı olmadığını ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler

Tırhala Sancağı, yönetim, idari taksimat, meclis.

Abstract

The sanjak of Trikala entered the Ottoman rule in the late XIV century. The sanjak, one of the initial conquests of the state in the Balkans, remained in the Ottoman administrative division until 1881. Sanjak, which has maintained its status as connected to province of Rumelia until the middle of the XIX century, was one of the administrative units in which administrative changes were applied in the Ottoman provinces with the declaration of Tanzimat. Provinces of Skopje, Bosnia, Ioannina and

* Bu çalışma Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında tamamlanmış olan "XIX. Yüzyılda Tırhala Sancağı (1821-1881)" isimli doktora tezinden uyarlanmıştır.

** Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ferdi.ciftcioglu@cbu.edu.tr

Thessaloniki were established in 1847 after the decision to shrink Rumelia and build small provinces. Sanjak was firstly connected to Thessaloniki and then to Ioannina. The sanjak itself was promoted to the province for a short while, but it certainly connected to the Province of Ioannina by the 1871 Provincial Regulation. In addition, continuous administrative changes in the sub-units of the sanjak showed that the provincial administration practices of the Tanzimat were not seated. The sanjak, which was able to maintain its status in the IV century, was an Ottoman administrative unit which had many administrative changes in for nearly forty years from the proclamation of the Tanzimat until the sanjak was left to Greece in 1881.

This study aims to reveal the innovations and changes brought by the Tanzimat to the Ottoman provincial administration through the Trikala Sanjak. In this context, the administrative changes of the sanjak and the duties of the sanjak councils that help the governance are emphasized. In addition, by giving the whole administrative scheme of the sanjak, it is aimed that the researchers can compare the sanjak of the period with the other sanjaks of the period. Beyond all this, the main purpose of the study is to show that the state is not different from the other sanjaks of the provincial administration understanding on the Balkans.

•

Keywords

Sanjak of Trikala, administration, administrative division, council.

Giriş

Tırhala Sancağı, Yunanistan'ın orta bölgesi Teselya'da kurulmuş ve burada beş asır varlığını devam ettirmiştir. Sancağın tarihsel süreci ele alındığında, Teselya'nın tarihine temas etmek gerekmektedir. Keza sancağın kurulmuş olduğu Teselya Bölgesi, tarih öncesi dönemden itibaren Yunanistan'ın önemli yerleşim yerleri arasında yer almıştır. Bölge, her dönem güçlü siyasi oluşumlar tarafından istilaya uğramış, farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bölgede ilk yerleşimler Neolitik çağa kadar inmekle beraber, bölgedeki mağaralarda Paleolitik çağa ait yaşam izlerine de rastlanmıştır (Tekin 1995: 20). Bölge sırasıyla Makedon, Roma, Bizans ve Sırp hâkimiyetinde kalmıştır. 1352 yılına gelindiğinde Bizans İmparatorluğu'nda baş gösteren iç savaş, Bizans'ı Osmanlı kuvvetlerinden yardım istemeye mecbur bırakmıştır. Bu doğrultuda Orhan Gazi, oğlu Süleyman Paşa komutasında göndermiş olduğu orduyla Sırp-Yunan kuvvetlerini yenilgiye uğratmış, bu durum Osmanlı'nın Rumeli'ye yerleşmesinin ilk adımını oluşturmuştur. Bu tarihten sonra Rumeli artık Osmanlı fütuhâtı için önemli bir saha haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye yerleşmesi, 1354 yılında Gelibolu'nun fethinden sonra gerçekleşmiştir. Osmanlı askeri kuvvetleri 1354 yılında meydana gelen bir deprem neticesinde, Gelibolu kale surlarının yıkılması üzerine savunmasız kalan Gelibolu'yu ele geçirmiştir. Askeri birlikler Gelibolu'ya yerleştikten sonra üç yönde uçlar teşkil ederek fetihlere devam etmiştir. Birinci uç sahilden Tekfurdağı, Çorlu ve İstanbul istikametinde yapılan fetihlere üs olurken; ikinci uç ortadan Konrudağı üzerinden Malkara, Hayrabolu, Vize ve üçüncü uç Meriç vadisinde İpsala, Dimetoka ve Edirne istikametindeki fetihlere üs olmuştur. Devlet, Rumeli fütuhâtında bu uç sistemini korumuş ve fetihlerin ilerlemesiyle üç yönde uçları daha ileri bölgelere kaydırmıştır. Süleyman Paşa zamanında sol kol ucunda Hacı İlbey ve Evrenos Bey faaliyette iken bu uç sırası ile İpsala, Gümölcine, Serez, Karaferye ve oradan da iki kola ayrılıp, Tırhala ile Üsküp'e geçmiştir (İnalçık 1992: 768,769). Evrenos Bey 1387 yılında Mora'ya girmiştir. Bu sırada Selanik kuşatmasının sona ermesiyle Selanik halkı da kapılarını Hayreddin Paşa'ya açmış, Türk hâkimiyeti Balkanlarda yerleşmeye başlamıştır (Delilbaşı-Arıkan 2001: XX). Yunanistan'da Osmanlı egemenliğinin kurulması, ilk önce Trakya, Makedonya, Teselya ve Epir bölgelerinde, daha sonra Mora Yarımadası'nda olmak üzere iki coğrafi bölgede gerçekleşmiştir (Kayapınar 2002: 187).

I. Murad döneminde, Lala Şahin Paşa ve Evrenos Bey Balkanlardaki fetihlerini, herhangi bir direnişle karşılaşmadan kuzeye ve güneye doğru devam ettirmişlerdir (Zinkeisen 2011: 168). Bu seferler neticesinde Fenar, Yenişehir ve Damas bölgesi Osmanlı egemenliğine geçmiştir (Delilbaşı-Arıkan 2001: XXII). Teselya'nın büyük bir kısmının Osmanlı egemenliği altına girmesi ise, Yıldırım Bayezid döneminde gerçekleşmiştir (Delilbaşı-Arıkan 2001: XXI). 1393 yılında Gazi Evrenos Bey öncülüğündeki Osmanlı kuvvetleri Teselya'ya ulaşmış ve bölgede Osmanlı hâkimiyetini tesis etmişlerdir (İnalçık 2005: 24; Kiel 2011: 522). Larissa, Türkleşerek Yenişehir adını almış (Kiel 2011: 522), bölgenin tamamı Evrenos Bey'e tımar¹ olarak verilmiştir (Jorga

¹ Söz konusu tımarın iskânı "H. 859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala" defterinde detaylı olarak anlatılmaktadır. Defterde Evrenos Bey ile bu bölgeye gelerek yerleşen gruplara ait bilgilere yer verilmiş ve fetih sonrası yapılan göçlerden bahsedilmiştir. İlyas ve Yusuf Bey adlı kişilerin dedelerinin Evrenos Bey'le gelerek Fenâr'da tımar tasarruf ettikleri kaydedilmiştir. Defterde özellikle Evrenos Bey ve daha sonra Turuhan Bey ile gelen Yörüklerin başta Yenişehir (Larissa) olmak üzere Çayhisar ve Fenâr bölgelerine yerleştikleri kayıtlıdır. Evrenos Bey yapılan fetih sonrasında yanında bulunan bir gurubu yeni yerleşim yerine bırakmıştır. Eserde, Evrenos Bey ile gelenler 4

2009: 206; Kayapınar 2004: 133). Kendisi ve oğulları daha sonra buraya, Anadolu'dan getirdikleri Türkleri iskân etmiş ve bölgede ilk İslami yapıları inşa ettirmeye başlamışlardır (Kiel 2011: 522).

Evrenos Bey ve oğullarının yanı sıra Teselya'nın fethi ve imarı konusunda, Gazi Turuhan Bey'in de büyük rolü ve hizmetleri olmuştur (Kayapınar 2005: 183-196). Turuhan Bey, Makedonya ve Trakya üzerinde hâkimiyet kuran Evrenos Bey'in ölümünden önce bir uç beyi olarak Mora ve Teselya'nın fethiyle görevlendirilmiştir. 1395 yılında Tırhala'yı fethederek burayı Teselya bölgesinin merkezi yapmış ve buraya yerleşmiştir. Bölgenin diğer şehirleri Yenişehir, Fenar, Platoma ve Farsala'nın da idaresini elinde tutan Turuhan Bey, Bizans kaynaklarında Teselya'nın idarecisi olarak yer almaktadır (Kayapınar 2005: 183). Nitekim bölgenin fethine yönelik girişimlerde Evrenos Bey Trakya, Makedonya ve Yukarı Teselya, Turuhan Bey ise Teselya, Atiki ve Mora bölgelerine yapmış oldukları akınlarla tanınmışlardır. Ayrıca bölgenin fethinden sonra iskân ve imara yönelik faaliyetlerde bulunmuşlardır (Kayapınar 2005: 183-196).

Teselya'da Osmanlı hâkimiyeti sağlanana kadar burası, Yunanistan'ın diğer bölgelerine nazaran oldukça geri kalmıştı. Türkler Teselya bölgesine geldiklerinde, sıradan görünümü küçük şehirler ve savaşlardan yılmış, yoksul insan toplulukları ile karşılaşmışlardır. Teselya halkı, Latin ve Katalan kökenli beyler tarafından ezilmiş ve yağmacı Ulahlardan bezmiştir. Osmanlı hâkimiyeti ile bölgede kurulan sosyal, ekonomik ve siyasi düzen sayesinde, Teselya kısa süre zarfında gelişmiş (Gökaçtı 2001: 405), 1821 Yunan isyanına kadar da Osmanlı idaresi altında Tırhala Sancağı olarak kesintisiz bir barış dönemi yaşamıştır. Fakat 1821'de başlayan Yunan İsyân hareketleri Teselya bölgesine sıçrayınca, sancak kargaşa ortamının merkezi haline gelmiştir. 1881 yılında ise sancak bütün mirasıyla Yunanistan'a terkedilmiştir.

Osmanlı hâkimiyeti sürecini özetlediğimiz Tırhala sancağını konu edinmenin birtakım sebepleri bulunmaktadır. En başta Balkan tarihi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, Selanik, Üsküp, Drama gibi yerlerin araştırmacılar tarafından çalışıldığı ve çalışılmakta olduğu tespit edilmiştir. Fakat beş asır Osmanlı hâkimiyetinde kalan ve Balkanlarda ilk fethedilen yerler arasında olmasına rağmen Tırhala için bunu söylemek mümkün değildir. Bu durumun birçok sebebi olmakla birlikte, Tırhala ile ilgili yeterli kaynağa ulaşamaması bölgeyle ilgili çalışmaların azlığı sonucunu doğurmuştur. Sancak ve sancağın oturduğu Teselya bölgesine yönelik çalışmalar daha çok XV-XVII. yüzyılları kapsamaktadır. Bunlar arasındaki en kapsamlı çalışma Melek Delilbaşı ve Muzaffer Arıkan tarafından hazırlanan "*Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*"dır. Ayrıca Levent Kayapınar'ın Tırhala ve çevresine ilişkin birçok makale ve tebliğleri yine bu bölgeye yönelik önemli çalışmalardandır. Bülent Akyay tarafından hazırlanan "*Teselya Meselesi (1881)*", isimli yüksek lisans tezi ve yine Akyay'ın hazırladığı "*Başlangıçtan Girit İsyanına Kadar Osmanlı-Yunan İlişkileri (1830-1866)*" isimli doktora tezi de, bölge üzerine yapılmış kapsamlı çalışmalar arasında yer almaktadır. Bunların dışında dar kapsamlı muhtelif birkaç çalışma daha bulunmaktadır. Bu çalışmalar, bölgenin fethini, imarını ve XIX. yüzyılda Büyük Güçlerin bölge üzerindeki politikalarını ele alan çalışmalardır. Fakat bölge ve sancak üzerine yapılan bu az sayıdaki çalışmanın yanı sıra devletin buradaki yönetimi ve idari teşkilatlanması hakkında doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma, devletin

guruba ayrılarak ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Bunlar Evrenos Bey ile gelen tımar sahipleridir ve isimlerinin yanında "kadimdir" şeklinde bir not bulunmaktadır. Evrenos Bey'in akrabası olup da burada kalan ve tımar sahibi olanları yine yayımlanan bu defter sayesinde öğreniyoruz. Defterdeki kayda göre "toyca" olduğunu öğrendiğimiz Evrenos Bey'in akrabası olan Yusuf, bir gayrimüslim karyede tımar sahipliği yapmaktadır. Diğer iki grup ise babaları ve dedeleri Evrenos Bey ile gelenlerdir. Böylelikle fetihten sonra 1454-55 yılına kadar Teselya'da iki neslin geçtiğini öğreniyoruz. Detaylı bilgi için bkz: (Çalı 2011: 115,116).

taşra yönetim anlayışından başlamak üzere özellikle eyalet sisteminden vilayet yapılanmasına geçilen süreçte, devletin taşra teşkilatındaki idari anlayışı ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda devletin taşra yönetimi ve yönetim yapısı, çalışmanın temel konusunu oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında taşra idaresinin temel birimini sancak oluşturmuştur. Osmanlı yönetim sisteminde sancak temeline dayanan bölümlenme, eyalet birimlerine rağmen XIX. yüzyıla kadar devam etmiş, ancak Tanzimat'tan sonra taşradaki idari yapı, vilâyet (eyalet) esasına göre düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile vilâyet ve eyaletler "Sancak" veya "Liva" lara ayrılmıştır. Bunlar kazalara, kazalar da nahiyelere bölünmüş, nahiyelerin alt birimlerini ise köy ile mezralar oluşturmuştur (Ortaylı 2008: 251). Vilâyet ve sancakların başlarına sivil ve askeri yönetimi şahsında toplayan beyler atanmıştır. Bu beylerden zamanın kullanılan dillerine göre, eyalet valisine Türkçe "Beylerbeyi", Farsça "Mîr-i Mîrân, Arapça "Emîrü'l-Livâ" adı verilmiş, sancak yöneticisine ise, Türkçe "Sancakbeyi" veya Farsça "Mir-i Livâ" denilmiştir (Sahillioğlu 1991: 1233).

Beylerbeyliği, birçok sancağın oluşturduğu ve her bir sancağında bir beyin bulunduğu idari birimden meydana gelmiştir. Anadolu Selçuklular döneminde de mevcut olan beylerbeylik teşkilatı, Osmanlı döneminde XIV. yüzyıl ortalarında kurulmuştur (Baykara, 1988:30). Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde geniş askeri yetkilere sahip ve kumandan anlamında kullanılan (Uzunçarşılı, 1995:502) beylerbeyi, yeni fetihler sonucu sınırların genişlemesiyle yeni kurulan eyaletlerin askeri ve idari amirine denilmiştir (İpşirli 1992: 69).

İlk olarak I. Murat, lalası Şahin Paşa'yı Rumeli Beylerbeyi tayin etmiş (Kılıç 1997: 45; Uzunçarşılı 1995: 502; Ortaylı 2008: 251), böylelikle devletin ilk beylerbeyliği kurulmuştur (İnalçık 2008: 234). Kuruluşunun ardından Osmanlı idari yapısı içerisinde derece itibarıyla en büyük beylerbeyi unvanı, Rumeli Beylerbeyinin olmuştur (Uzunçarşılı 1995: 502). 1361'den sonra, özellikle Rumeli'de fetihlerin artması ve sınırların genişlemesiyle Anadolu ve Rumeli'nin bir beylerbeyi tarafından idaresi sakıncalı görülmüş, böylelikle Osmanlı topraklarının idaresi Rumeli ve Anadolu Beylerbeyliği olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Uzunçarşılı 1995: 502).

Rumeli Beylerbeyliğinin devletin ilk beylerbeyliği olmasının yanında bir takım gelişmeler beyliğin devlet teşkilatlanmasındaki önemini daha da arttırmıştır. 1362'de Edirne'nin fethedilip buranın başkent olması ve Balkanlardaki Osmanlı fütuhatının hareket üssü görevini üstlenmesi, Rumeli Beylerbeyliğinin Osmanlı idari teşkilatı içerisindeki yerini olumlu yönde etkilemiştir (Gökbilgin 1952: 12). Yine Rumeli Beylerbeyleri, XIV. ve XV. yüzyıllarda genellikle merkezde bulunmuşlar ve divan toplantılarının daimi üyesi olmuşlardır (Kılıç 1997: 45). Ayrıca Rumeli Beylerbeyi devletin tımarlı sipahilerinden oluşan en önemli ordusunu kumanda ettiği için Fatih Sultan Mehmet'in veziriazamı Mahmut Paşa ve Kanuni Sultan Süleyman'ın veziriazamı Makbul İbrahim Paşa, veziriazamlıklarının yanı sıra Rumeli Beylerbeyliğini de kendi uhdelelerinde tutmuşlardır (İnalçık 2008: 234).

XV. yüzyılda Balkanlar'da yapılan fetihler sonucu kazanılan yerler, Rumeli Beylerbeyliği'ne eklenmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk hükümdarlık yıllarına ait verilere göre, Rumeli'deki sancak sayısı 27 ile 31 arasında değişkenlik göstermiştir. Bunlardan üç tanesi (Müsellem, Voynuk ve Çingâne livaları) sadece askeri teşkilat oldukları için sancak sayısına dâhil edilmemiş, böylelikle eyaletin sancak sayısının 27-28 civarında olduğu araştırmacılar tarafından daha fazla kabul görmüştür (Gökbilgin 1952: 247-286). Eyaletin sancak sayısı Tablo 1'de de görüldüğü üzere, Ömer Lütfi Barkan'ın, "H. 933-934, M. 1527-1528) *Mali Yılına Ait Bir Bütçe*

Örneği" isimli çalışmasında ise 33 olarak verilmiştir.

Tablo 1: Kanuni Dönemi Rumeli Eyaleti'ne Bağlı Sancaklar (1527-1528)

Paşa	Hersek	Yanya	İnebahtı	Prizren	İzvornik	Karadağ
Bosna	Silistre	Gelibolu	Tırhala	Karlı	Florina	Kırk-kilise
Mora	Ohri	Köstendil	Alacahisar	Eğriboz	İlbasan	Voynuk
Semendire	Avlonya	Niğbolu	Vulçitrin	Çirmen	Çingene	
Vidin	İskenderiye	Sofya	Kefe	Vize	Midillü	

Kaynak: (Barkan 1954: 303,304).

XVII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise, Rumeli Eyaleti'ne bağlı sancak sayısında azalma görülmüştür.

Tablo 2: XVII. Yüzyıl Rumeli Eyaleti'ne Bağlı Sancaklar (1630-1642)

Paşa (Manastır)	Delvine	Dukagin
Köstendil	Vulçitrin	İskenderiye-i Arnavud
Tırhala	Üsküb	Ohri
Prizren	İlbasan	Alacahisar
Yanya	Avlonya	Selanik

Kaynak: (Kılıç 2016: 111-124).

Kanuni döneminde 27-33 arasında değiştiği ifade edilen sancak sayısının, yaklaşık bir asır sonra yarı yarıya düştüğü yukarıdaki tablo 2'de görülmektedir. XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise tablo 3'te de görüldüğü üzere, eyaletin sancak sayısında büyük bir değişiklik gözlenmemiştir.

Tablo 3: XVIII. Yüzyıl Rumeli Eyaleti'ne Bağlı Sancaklar (1700-1800)

No	Sancağı	1700-1718	1717-1730	1756-1800(Akbal 1961: 617-628)
1	Paşa	X	X	X
2	Köstendil	X	X	X
3	Tırhala	X	X	X
4	Yanya	X	X	X
5	Delvine	X	X	X
6	İlbasan	X	X	X
7	İskenderiye	X	X	X
8	Avlonya	X	X	X
9	Ohri	X	X	X
10	Alacahisar	X	X	X
11	Selanik (ve Kavala)	X	X	X
12	Dukagin	X	X	X
13	Prizren	X	X	X
14	Üsküb	X	X	X
15	Vulçitrin	X	-	-
16	Voynugan	X	-	-
17	Çangan	X	-	-
18	Yörükkan	X	-	-
19	Semendire	-	-	X

Kaynak: (Kılıç 2016: 114,115).

XIX. yüzyıl Rumeli Eyaleti'nin idari taksimatına bakıldığında birçok değişikliğin yaşandığı görülmüştür. Ülke genelinde uygulanan küçük eyaletlerin teşkili, Rumeli Eyaleti'nde de uygulama alanı bulmuştur. Nitekim XIX. yüzyıl itibariyle ülkenin Avrupa'da 15 eyalet 42 liva, Asya'da 17 eyalet 83 liva ve Afrika'da da 3 eyalet 17 liva kadar toprağı bulunmaktadır. Ülkenin Avrupa, Asya ve Afrika'da toplam 35 eyalet, 142 liva ve 1320 kaza ile idari taksimatını şekillendirdiği görülmüştür (Karal 1983: 127,128).

XIX. yüzyılın ortalarına doğru (1847) Üsküp, Bosna, Yanya ve Selanik eyaletlerinin kurulmasıyla asıl Rumeli Eyaleti'ni, İşkodra, Ohri ve Kesriye sancakları oluşturmuştur. 1864'te Tuna Vilâyeti (livaları: Rusçuk, Tulçı, Vidin, Sofya, Tırnova, Niş ve Varna) ve arkasından yeni vilâyetler (Bosna Vilâyeti, İşkodra, Yanya, Selanik ve Edirne) oluşturulmuştur. Bulgaristan'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasından sonra (1894) Rumeli Eyaleti, Edirne, Selanik, Kosova, Yanya, İşkodra, Manastır vilayetlerine ayrılmış ve Rumeli coğrafi bir terim olarak varlığını sürdürmüştür (İnalçık 2008: 234; İnalçık 1992: 771-773).

Tırhala Sancağının İdari Taksimatı ve Yönetimi

Tırhala Sancağı, 1847'de Rumeli Eyaleti idari taksimatındaki değişikliklerden en fazla etkilenen idari birimlerden biri olmuştur. Kuruluşundan 1847 yılına kadar Rumeli Eyaleti'nin bir sancağı konumunda olan sancak, 1847'den sonra tablo 4'te görüldüğü üzere pek çok idari değişiklik geçirmiştir.

Tablo 4: XIX. Yüzyılda Tırhala Sancağının Bağlı Olduğu Eyaletler

Yıl: Hicri/Miladi	Rumeli Eyaleti	Selanik Eyaleti	Yanya Eyaleti	Tırhala Eyaleti
XIX. Yüzyıl	X			
1255/1840		X (Çadırcı, 1985: 220)		
1263/1847		X (DS, def'a 1: 83)		
1264/1848		X (DS, def'a 2: 112)		
1265/1849		X (DS, def'a 3: 74)		
1266/1850		X (DS, def'a 4: 36)		
1267/1851			X (DS, def'a 5: 70)	
1268/1852			X (DS, def'a 6: 70)	
1269/1853			X (DS, def'a 7: 70)	
1270/1854			X (DS, def'a 8: 78)	
1271/1855				X (DS, def'a 9: 67)
1272/1856		X (DS, def'a 10: 64)		
1273/1857			X (DS, def'a 11: 63)	
1274/1858			X (DS, def'a 12: 71)	
1275/1859			X (DS, def'a 13: 69)	
1276/1860			X (DS, def'a 14: 69)	
1277/1861			X (DS, def'a 15: 74)	
1278/1861			X (DS, def'a 16: 74)	
1279/1862			X (DS, def'a 17: 73)	
1280/1863				X (DS, def'a 18: 69)
1281/1864				X (DS, def'a 19: 67)
1282/1865				X (DS, def'a 20: 66)

1283/1866				X (DS, def'a 21: 72)
1284/1867				X (DS, def'a 22: 89)
1285/1868			X (DS, def'a 23: 98)	
1286/1869				X (DS, def'a 24: 133)
1287/1870				X (DS, def'a 25: 148)
1288/1871			X (YVS, def'a 1: 47)	
1289/1872			X (DS, def'a 27: 307)	
1290/1873			X (YVS, def'a 2: 49)	
1291/1874			X (YVS, def'a 3: 71)	
1292/1875			X (YVS, def'a 4: 134)	
1293/1877			X (Çadirci, 1985: 220)	

DS: Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye (Devlet Salnamesi), YVS: Yanya Vileyet Salnamesi.

Tanzimat'ın ilanıyla başta askeri alanda olmak üzere, sağlık alanında, eğitim-öğretimde, sosyal ve hukuk alanında ve ülke idaresinde çok önemli değişiklikler yapılmıştır. Osmanlı merkezi yönetiminin idari yapıyı yeniden düzenlemesi de bunlar arasında yer almıştır. II. Mahmut'un taşra idaresindeki eyaletler ve valiler üzerindeki kontrolü, XIX. yüzyıl taşradaki reform sürecinin başlangıcını oluşturmuştur. Keza merkeziyetçi politikalarla valinin yetkilerinin kısıtlanması, merkeziyetçilikte ölçünün kaçtığına işaret etmeye başlamıştır. Valilerin bölgelerinde İstanbul'daki nezaretlerden onay almadan iş yapamamaları valilerin elini kolunu bağlamakta idi. Bu sebeple 1852 yılında çıkarılan bir fermanla valilerin yetkileri tekrar arttırılmıştır. Böylelikle valilik kurumu güçlendirilmiş, 1859 yılında vilayet sayısı azaltılmış ve vilayetler sancağa dönüştürülmüştür. Fakat bazı yerlerin coğrafi durumu ve siyasal önemi mutasarrıflıkla yönetilmeye imkân vermediğinden, bu yerler tekrar vilayete dönüştürülmüştür (Kırmızı 2008: 21-25). 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleriyle birlikte eyalet yönetimlerindeki idari yapıda yine köklü değişikliklere gidilmiştir. Devletin idari taksimatındaki bu değişiklik ve uygulamalardan Balkanlardaki idari teşkilatların da etkilenmiş olduğu kuvvetle muhtemeldir. Keza idari taksimattaki ülke geneli uygulamalar ile Tırhala Sancağındaki idari değişikliklerin paralellik gösterdiği görülmüştür.

Tırhala Livâsı, Kanuni Sultan Süleyman dönemi başlarında dokuz kazadan meydana gelmiştir. Bu kazalar; Tırhala: Badracık, Alasonya, Çatalca, Dömeke, Yenişehir, Fenar ve Ağrafa'dır (Akyay 2001: 33,34). Sancağın Kanuni dönemindeki idari teşkilatı uzun süre varlığını korumuştur. Keza XIX. yüzyılda Tırhala Sancağı'nın idari taksimatına bakıldığında, Kanuni dönemi idari yapısıyla büyük benzerlik gösterdiği görülmektedir. XIX. yüzyılda da Kanuni dönemindeki gibi sancak dokuz kazadan meydana gelmiştir. XIX. yüzyılda sancağın kazaları: Tırhala, Yenişehir-i Fenar, Golos², Dömenik, Çatalca, Ermiye, Alasonya, Velestin ve Katrin (Platimona) dir. Kazaların nahiyelerine bakıldığında ise, Yenişehir-i Fenar kazasının yedi, Golos, Çatalca ve Ermiye'nin ise birer nahiyesinin olduğu tespit edilmiştir. Sancak bünyesindeki kaza ve nahiyeler tablo 5'te gösterilmiştir.

² Golos, 1847 yılına kadar Yenişehir-i Fenar Kazası'nın nahiyesi durumundayken bu tarihten sonra müstakil kaza olarak sancağın idari teşkilatında yer almıştır.

Tablo 5: XIX. Yüzyıl Tırhala Sancağının İdari Taksimatı (1830-1914)

Tırhala Sancağı							
Kazalar	Nahiyeler						
Tırhala							
Yenişehir-i Fenâr	Yenice	Tırnova	Kardiçe	Ağrafa	Kesirlü	Ergilasti	Alembos
Golos	Bülbülce Adası						
Dömenik							
Çatalca	Dömeke						
Ermıye	Kokoş						
Alasonya							
Velestin							
Katrin/ Platimona							

Kaynak: (Karpat 2003: 158; Akyay 2001: 36).

1847 yılından itibaren gerek sancağın bağlı olduğu eyalet gerekse sancağa bağlı olan kaza ve nahiyeler sürekli bir idari değişiklik içerisinde olmuştur. Sancağa bağlı idari birimler hakkında yapılan araştırmalar, kaymakamlığın-müdürlüğe, müdürlüğün-kaymakamlığa vs. sürekli bir değişimin yaşandığını ortaya koymuştur.

Tırhala, Osmanlı idari taksimatında uzun süre sancak olarak varlığını sürdürmüştür. Osmanlı ilk dönemlerinde *sancakbeyi* veya *mir-liva* tarafından idare edilen sancak, XVII. yüzyılın sonları ve XVIII. yüzyılın başlarında *mutasarrıflar* tarafından idare edilmiştir. Keza bu yüzyıldan itibaren sancakların idaresi vezir rütbeli olmayan paşalara da verilmeye başlanmıştır. Paşaların vezir olmadıkları düşünülürse, sancağın yöneticisi veya tasarruf edeni olarak anılmaları gerektiğinden, bu paşalara "*mutasarrıf*" denilmiştir (Örenç 2006: 378). Padişahın onayıyla tayin edilen mutasarrıflar için her yıl tevcihat defterleri hazırlanmış, mutasarrıfların görev sürelerinin uzatılması, görevden azli ve yeni tayin muameleleri bu defter ile kayıt altına alınmıştır (Ayhan 2013:440,441).

Sancağın yönetimi ele alındığında, Osmanlı taşra teşkilatında büyük önem taşıyan liva meclisleri ve bu meclislerin işlevlerinden de bahsetmek gerekmektedir. Taşradaki bu meclislerin kurulma mantığı, siyasal, mali ve ekonomik konularla ilgilenen, tartışmaya ve dayanışmaya dayalı kurumların oluşturulması üzerinedir. Böylece, yöre ileri gelenlerinin merkezden atanan görevlilere yardım etmelerine, dilek ve şikâyetlerini onlara bildirmelerine de olanak sağlanmıştır. Her meclisin üyeleri arasında yerel memurlar bulunmakla birlikte temsil ilkesi, vilayet, sancak ve kaza meclislerine genişletilmiştir (Reyhan 2015: 57).

Sancak ve kazalardaki meclisler hiyerarşik bir düzen içerisinde görevlerini sürdürmüşlerdir. Protokol sırası da bu hiyerarşik düzene göre şekillenmiştir. Protokol sırasıyla; vali/mutasarrıf/kaymakam, hâkim/naib, defterdar, muhasebeci, müftü, ruhani reisler ve diğerlerinden oluşmuştur (Kırmızı 2008: 168). Sancağın meclisleri ve meclislerindeki memurların göreve getirilme şekilleri ülkenin diğer yerlerindeki farklı değildir. XIX. yüzyılın son çeyreğinde sancakta görev yapan yönetici ve memurlara dair bilgiler, Yanya Vilayet Salnamelerinde ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo 6: Tırhala Sancağı Yönetici ve Memurları

Tırhala Sancağı Yönetici ve Memurları				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Mutasarrıf	Mirmiran Rifat Paşa	Mirmiran Cavid Paşa	Cavid Paşa	Cavid Paşa
Naib	Ahmet Nazif Bey	Mehmed Şükrü Efendi	Hulusi Efendi	Mehmet Said Efendi
Metropolidi	Yuvakim Efendi	Yuvakim Efendi	Şevkos Efendi	Şevkos Efendi
Müfettiş	Muhammed Efendi	Mehmet Efendi	Mehmet Efendi	Mehmet Efendi
Muhasebecisi	Muhammed Sadık Efendi	Mehmet Nuri Efendi	Hamdi Efendi	Hamdi Efendi
Evkaf Müdürü	Behçet Efendi	-	-	-
Evkaf Muhasebecisi	-	Mehmed Sadık Bey	Mehmed Sadık Bey	Mehmed Sadık Bey
Tahrirat Müdürü	-	-	Mustafa Efendi	-

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 47), 2 (YVS, def'a 2: 49), 3 (YVS, def'a 3: 71), 4 (YVS, def'a 4: 50).

Sancağın yönetim yapısına bakıldığında, mutasarrıfın idaresi altında çeşitli devlet görevlilerinin olduğu görülmüştür. Naip, metropolid, müfettiş, muhasebeci, evkaf müdürü, evkaf muhasebecisi ve tahrirat müdürü bu görevlilerin başında gelmektedir. Arşiv belgelerinden ulaşılan bilgiler doğrultusunda evkaf müdürü, evkaf muhasebecisi ve tahrirat müdürünün bazı yıllarda sancak yönetiminde görev almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca metropolid dışında sancak yönetiminde gayrimüslim görevli bulunmamaktadır.

Sancağın yöneticileri yanında onlara idarede kolaylık sağlayan meclis, komisyon ve kalemlerin işlevlerinden bahsetmek konu bütünlüğü açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda mutasarrıfın başkanlık ettiği "Meclis-i İdare-i Liva", sancağın en başta gelen yönetim organını oluşturmaktadır. Osmanlı sancak idare meclisinde, mutasarrıf başkanlığında toplanan ve danışma niteliği bulunan dörder adet asli ve seçilmiş üye görev yapmaktadır. Meclisin tabii üyelerini; mutasarrıf, naip, müftü, gayrimüslim halkın ruhani lideri, muhasebeci ve tahrirat müdürü oluşturmuştur. Ayrıca meclisin Osmanlı tebaası gayrimüslim iki vatandaşının da yer aldığı dört üyesi daha bulunmakta idi (Gençoğlu 2011: 42).

Tırhala Sancağı idare meclisine bakıldığında, meclis üye sayısının yukarıdaki genellemenin dışında olduğu görülmüştür. Sancak idare meclisinde daimi ve seçilmiş üyelerin yanı sıra tahrirat müdürü ve meclis başkâtibinin de mecliste görev aldığı tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7: Tırhala Sancağı Meclis-i İdare-i Liva

Meclis-i İdare-i Liva				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Reis	Mutasarrıf	Mutasarrıf	Mutasarrıf	Mutasarrıf
Aza-yı Tabiiye	Naib Efendi	Naib Efendi	Naib Efendi	Naib Efendi
	Müftü Efendi	Müftü Efendi	Müftü Efendi	Müftü Efendi
	Metropolid Efendi	Metropolid Efendi	Metropolid Efendi	Metropolid Efendi
	Muhasebeci Efendi	Muhasebeci Bey	Muhasebeci Bey	Muhasebeci Bey
	Tahrirat Müdürü	Tahrirat Müdürü	Tahrirat Sadırı	Tahrirat Müdürü
Aza-yı Müntahabe	Hüseyin Hüsnü Bey	Hüseyin Hüsnü Bey	Ahmet Galib Efendi	Ahmet Galib Efendi
	Ahmet Galip Efendi	Ahmet Halet Efendi	Müşerref Bey	Müşerref Bey
	Naşo Ağa	Nikolaki Ağa	Tanaşi Kalyaka	Tanaşi Kalyaka
	Kostaki Efendi	Tercüman Şahin Ağa	Naşo Ağa	Naşo Ağa
Başkâtip	Besim Efendi	Besim Efendi	Besim Efendi	Besim Efendi

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 47), 2 (YVS, def'a 2: 49), 3 YVS, def'a 3: 71), 4 (YVS, def'a 4: 50)

Mutasarrıfın başkanlığındaki meclisin belirli işleyiş hükümleri bulunmaktadır. Mutasarrıfın meclis toplantılarına katılmayacağı durumlarda onun görevlendirdiği bir memur başkan vekili olarak oturumu yönetebilirdi. Yine kimi zaman gayrimüslim halkın ruhani liderleri de meclis toplantılarına katılmayıp yerine vekil gönderebilmekteydi. Ancak meclis toplantılarına katılmak için gerekli yetki belgeleri bulunmayan bu vekil kişiler için, toplantılara katılabilmeleri konusunda merkezi hükümetten görüş alınmaktaydı (Torun 2016: 163).

Sancak bünyesinde oluşturulan bir diğer meclis temyiz meclisidir. Temyiz meclisi, sancaktaki hukuki işlemlerin yasal yollarla karara bağlanabilmesi için teşkil edilmiştir. 1864 Vilayet Nizamnamesinden sonra taşrada mahkemeler vilayet, sancak ve kaza olmak üzere üç düzlemde örgütlenmişlerdir. Sancak ve kazalarda temyiz işlerine bakan üst mahkemelere Meclis-i Deâvi denilirken, bunun vilayetteki karşılığı Meclis-i Temyiz-i Hukuk ve Cinayet ve daha sonra Divan-ı Temyiz adı altında çalışmalarına devam etmiştir (Kırmızı 2008: 140).

Temyiz Meclisi'nin başkanı naib efendidir. Meclisin üyeleri arasında üç Müslüman üye, üç gayrimüslim üye, mahkeme-i şeriyye başkâtibi, hukuk şubesi başkâtibi ve cinayet şubesi başkâtibi bulunmaktadır. Meclis, kaza deâvi meclislerinin bakamayacağı veya kaza deâvi meclislerinde karara bağlandıktan sonra tarafların istinaf yoluna başvurduğu cinayet ve hukuk davalarını karara bağlamak üzere görevini sürdürmüştür (Kenanoğlu 2007: 186). Yanya Vilayet salnamelerindeki bilgiler doğrultusunda sancağa ait temyiz meclis üyeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8: Tırhala Sancağı Meclis-i Temyiz-i Liva

Meclis-i Temyiz-i Liva				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Reis	Naib Efendi	Naib Efendi	Naib Efendi	Naib Efendi
Mümevızan	Bekir Bey	Hüsameddin Bey	Malik Efendi	Malik Efendi
	Selim Ağa	Derviş Bey	Derviş Bey	Derviş Bey
	Zemitro Algo Ağa	Hasan Efendi	Yorgi Ağa	Yorgi Ağa
	Nikolaki Ağa	Tanaşi Kalabaka Ağa	Mahkeme-i Şeriyye Kâtibi Mitoş Efendi	Rıfail Ağa
	Layaşaki Efendi	Dimitro Ako Ağa	Cinayet Şubesi Başkâtibi Tevfik Efendi	Mahkeme-i Şeriyye Kâtibi Mitoş Efendi
	Mahkeme-i Şeriyye Kâtibi Ahmed Efendi	Hayyam Saki Efendi	Hukuk Şubesi Başkâtibi Hüsnü Efendi	Hukuk Şubesi Başkâtibi Hüsnü Efendi
	Hukuk Şubesi Başkâtibi Fakani Efendi	Mahakeme-i Şeriyye Kâtibi Mitoş Efendi	Rıfailkohen Efendi	Cinayet Şubesi Başkâtibi Tevfik Efendi
	Cinayet Şubesi Başkâtibi Rüştü Efendi	Hukuk Şubesi Başkâtibi Hüsnü Efendi	-	-
	-	Cinayet Şubesi Başkâtibi Tevfik Efendi	-	-

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 47), 2 (YVS, def'a 2: 49), 3 YVS, def'a 3: 71), 4 (YVS, def'a 4: 50)

Sancağın hemen her alanında gerekli düzenlemeyi yapıp uygulayacak görevli meclisler bulunmaktadır. Bu doğrultuda gelir gider hesaplarına bakan "Muhasebe Liva Kalemi" de bu meclisler arasındadır. Çeşitli üyeleri bulunan Muhasebe Liva Kaleminin görevlileri arasında gayrimüslim memurlar da bulunmaktadır. Örneğin sancağın muhasebe liva kaleminin sandık emini görevini Müslüman ve gayrimüslim memurların yürüttüğü görülmektedir.

Tablo 9: Tırhala Sancağı Muhasebe Liva Kalemi

Muhasebe Liva Kalemi				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
	Muhasebe Kalemi Muavini Seyid Süleyman Efendi	Muhasebe Kalemi Muavini Süleyman Efendi	Muhasebe Kalemi Muavini Seyid Süleyman Efendi	Muhasebe Kalemi Muavini Seyid Süleyman Efendi
	Ahmet Ratib Efendi	Ahmet Efendi	Ahmet Ratib Efendi	Ahmet Ratib Efendi
	Haşim Efendi	Derviş Efendi	Faik Efendi	Faik Efendi
	Derviş Ali Efendi	Halil Efendi	Halil Efendi	Niyazi Efendi
	Halil Efendi	Mitad Şerif Efendi	Seyid Şerif Efendi	Seyid Şerif Efendi
	Mehmet Bedrettin Efendi	-	Şerif Feyzi Efendi	Şerif Feyzi Efendi
Sandık Emni	Fehmi Efendi	Ayaşaki Efendi	Kostazi Yorgiyadi	Kostanti Ağa

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 48), 2 (YVS, def'a 2: 45), 3 YVS, def'a 3: 72), 4 (YVS, def'a 4: 51)

Sancak bünyesindeki meclisler arasında "Tahrirat Liva Kalemi" de bulunmaktadır. Kalem müdürü aynı zamanda Liva İdare Meclisi'nden olduğu için bu birim sancağın önemli kurumları arasında yer almıştır. Müsevvid, mübeyyiz ve evrak memurları bu kaleme hizmet vermiştir. Müsevvid, resmi evrağı kaleme alan şahıs olup, bunları temize çeken memurlara ise mübeyyiz denilmiştir. Ayrıca son şeklini alan belgelerin defterlere kaydedilmesi işiyle de evrak memurları görevlendirilmişlerdir (Söylemez 2007:11).

Sancağın bütün yazışmaları, kayıt ve evrak işleri "Tahrirat Kalemi" tarafından yürütülmektedir. Ayrıca tahrirat kalemi sancağın her türlü evrak akışını takip etmekte ve kayda geçtiği belgeleri arşivleyip saklama görevini de üstlenmektedir (Torun 2007: 130). Bu doğrultuda sancağın tahrirat kaleminin işleyiş şeması devletin diğer sancaklarındakinden farklı değildir. Kaleme görevli memurlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 10: Tırhala Sancağı Tahrirat Liva Kalemi

Tahrirat Liva Kalemi				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Memurlar	Müsevvid-i Evvel Mehmed Tayyib Efendi	Müsevvid-i Evvel Mehmed Tayyib Efendi	Müsevvid-i Evvel Mehmed Tayyib Efendi	Müsevvid-i Evvel Mehmet Nasib Efendi
	Şahabettin Efendi	Şahabettin Efendi	Şahabettin Efendi	Şahabeddin Efendi
	Şerif Efendi	Vasıf Efendi	Vasıf Efendi	Vasıf Efendi
	Tevfik Efendi	Hasan Efendi	Şerif Efendi	Şerif Efendi
	Sami Efendi	-	-	-
	Katib Zaharib Efendi	Tahrirat Kâtibi Zaharib Efendi	Tahrirat Kâtibi Zaharib Efendi	Tahrirat Kâtibi Zaharib Efendi

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 48), 2 (YVS, def'a 2: 50), 3 YVS, def'a 3: 72), 4 (YVS, def'a 4: 51)

Tanzimat'ın ilanından sonra taşrada oluşturulan meclisler ve kalemler üzerine yapılan incelemeler neticesinde, tapu işlerinin yürütülmesi için de düzenlemeler ve görevlendirmeler yapıldığı anlaşılmıştır. Bu doğrultuda ülke genelindeki sancakların her birinde arazi tahririnin yapılması için bir arazi memuru yönetiminde iki veya icabına göre daha fazla kâtip görevlendirilmiştir. Ayrıca kazaların her birinde birer tapu kâtibi olmak üzere, vilayette bunların hepsinden sorumlu "Defterhane-i Hakanî Müdürlüğü" bulunmaktadır. Bu kalemde Defter-i Hakanî Müdürü yönetimi altında bir memur ve bir de muavin olup, kalem, her sancağın işi için birer kişi itibariyle yedi kâtipten oluşmaktadır (Reyhan 2000: 123). Sancağın Defter-i Hakanî Müdürü yönetimindeki tapu kalemi ve görevli memurları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 11: Tırhala Sancağı Tapu Kalemi

Tapu Kalemi				
Yıllar	1	2	3	4
	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Memurlar	Katib-i evvel Hasan Efendi Refiki Aza Efendi	Defter Hakani Memuru Hasan Efendi	Defteri Hakani Memuru Hasan Efendi	Defteri Hakani Memuru Hasan Efendi
	Diğeri Necib Efendi	Katib-i Evvel Ata Efendi	Katib-i Evvel Ata Efendi	Valata Efendi
	-	Muhtar Bey	Süleyman Efendi	Süleyman Efendi
	-	Senedat-ı Emlak Kâtibi Tevfik Efendi	Senedat-ı Emlak Kâtibi Tevfik Efendi	Senedat-ı Emlak Kâtibi Tevfik Efendi
Katib	Hasan Efendi	Faik Efendi	Niyazi Efendi	Niyazi Efendi

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 48), 2 (YVS, def'a 2: 50), 3 YVS, def'a 3: 72), 4 (YVS, def'a 4: 51)

Tanzimat döneminde Osmanlı bürokrasisi yoğunlaşmış, buna bağlı olarak evrak sayısında ciddi bir artış gözlenmiştir. Taşrada oluşan bürokratik malzemenin arşivlenmesi, gerek evrakın iyi bir şekilde korunması gerekse günlük bürokrasinin düzgün işlemesi açısından, evrak odası Osmanlı taşrası için önemli bir kurum olmuştur. Buna ilave olarak taşrada yeni kurulacak evrak mahzenlerinin hükümet konakları yakınında kurulmak istenmesinin nedeni de hiç kuşkusuz bürokrasinin hızlı ve etkin çalışmasını sağlamak amacıyla olmalıdır. Arşivler, odalar şeklinde inşa edilmiş ve belgeler için sabit dolaplar yapılmıştır. Belgelerin tasnif yönteminde ise kalemlerine göre ayırma ve kronolojik sıraya dizme işlemlerinin uygulandığı tahmin edilmektedir (Rukancı 2008: 427). Ayrıca evrak odası, nezarete gidecek yazı ve dilekçeleri dosya usulüne göre kaydederek bunların dağıtım işlerini yapmakla da görevlendirilmiştir. Bu işleyiş şeması Tırhala Sancağı bünyesinde de uygulama alanı bulmuştur. Kurumun işleyişini devam ettirmesinde görev alan memurlar ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 12: Tırhala Sancağı Evrak Odası

Evrak Odası				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Evrak Müdürü	Abdullah Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi
Refiki	Tevfik Mustafa Efendi	Sami Efendi	Sami Efendi	Sami Efendi
Merkez Kâtibi	Mehmet Efendi	Nesim Efendi	Nesim Efendi	Nesim Efendi

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 48), 2 (YVS, def'a 2: 50), 3 YVS, def'a 3: 72), 4 (YVS, def'a 4: 51)

XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti için değişim yüzyılı olmuştur. Özellikle Tanzimat Dönemi'nde (1839-1876) birçok kurum ve kuruluş değişim geçirmiştir. Bu değişiklikler arasında yüzyılın ikinci yarısında vergi sisteminde görülen bir takım yeni uygulamalar da yer almıştır. Bu uygulamalar temettü sayımlarının varsaydığı vergi düzeniyle bile farklılık göstermiştir. Yani gelire göre vergilendirme uygulaması yerine, bölgedeki tüm emlak ve arazilerin kıymet tahminlerinin yapılması uygulaması gelmiştir (Kaya 2009: 7-56). 1850-1854 yıllarında yürürlüğe giren bu uygulama beraberinde taşrada bu işi yürütecek komisyon ve kalemlerin teşkilini zorunlu kılmıştır. Bu zaruret doğrultusunda sancak bünyesinde de Tahrir-i Emlak Komisyonu kurulmuştur. Komisyonunda altı memur görev almıştır. Komisyonun çeşitli yıllarda görevli memurlarıyla ilgili detaylı bilgiler aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 13: Tırhala Sancağı Tahrir-i Emlak Komisyonu

Tahrir-i Emlak Komisyonu				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Memurlar	Ali Ağa	Hüseyin Hüsnü Efendi	Hüseyin Hüsnü Efendi	Hüseyin Hüsnü Efendi
	Ferid Efendi	Ali Ağa	Ali Ağa	Ali Ağa
	Hasan Efendi	Vasıf Ağa	Selim Ağa	Selim Ağa
	Dimitri Ağa	Tanaşi Ağa	Tanaşi Ağa	Tanaşi Ağa
	Apostol Ağa	Avadya Efendi	Avadya Efendi	Avadya Efendi
	Fedayi Efendi	-	Raif Ağa	Raif Ağa

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 48), 2 (YVS, def'a 2: 50), 3 YVS, def'a 3: 72), 4 (YVS, def'a 4: 51)

Tahrir-i Emlak Komisyonu'nun yanında sancağın emlak ve arazisinin sayımında görevli memurlardan oluşan kalem de bulunmaktadır. Tahrir-i Emlak Kalemi adı verilen bu organ, sayımları gerçekleştiren memurların görev yeridir. Emlak memurlarının vazifeleri, özel nizamnameleri gereğince vilayet dâhilinde genel emlak ve arazinin ve onlara tabi olan şeylerin türlerini, adetlerini ve yıllık gelirlerini mahalli idareden emlaka ait tekliflerin neticelerini düzenlemektir (Sungur 2002: 750-761).

Tablo 14: Tırhala Sancağı Tahrir-i Emlak Kalemi

Tahrir-i Emlak Kalemi				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Başkatib	Mustafa Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
Vukuat Kâtibi	Alişir Efendi	Fevzi Bey	Ahmet Efendi	Ahmet Efendi
Senedat Kâtibi	Ahmet Efendi	-	-	-
Tahsilat Kâtibi	Halil Bey	Celal Bey	Hasib Efendi	Hasib Efendi
Defterci	Hüseyin Efendi	İsmail Efendi	İsmail Efendi	İsmail Efendi

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 48), 2 (YVS, def'a 2: 50), 3 YVS, def'a 3: 72), 4 (YVS, def'a 4: 51)

Tanzimat Döneminin getirdiği diğer bir yenilik ticaret mahkemelerinde kendini göstermiştir. 1847 yılında ticaret meclisinin teşkilatı yeniden ele alınmış ve ecnebilerle ilgili davalarda yabancı devlet temsilciliklerinin seçtiği ecnebi üyelerin de yerlilerle eşit sayıda yer alması esası benimsenmiştir. Yine bu meclisler ticaretin gelişmiş olduğu başka Osmanlı şehirlerinde de açılmıştır. Bu meclisler çoğunlukla ticari örflere göre karar vermektedir. Bu noktada ticari örfleri iyi bilen tüccar avantajlı durumdadır.

Ecnebi ve yerli tebaa arasındaki ticaret, hukuk ve ceza davalarına bakmak üzere karma mahkemeler kurulmasını öngören 1856 tarihli Islahat Fermanı'nın hükümleri doğrultusunda, 1860 yılında ticaret meclisleri mahkeme adını almış ve teşkilat yapıları kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. Yerlilerle ecnebler arasındaki davalarda ilgili ecnebinin elçilik veya konsolosluğunca gönderilecek iki ecnebi üye ve bir de tercüman bulunur idi. Ticaret mahkemesi olmayan yerlerde hukuk mahkemeleri ticari davalara ticaret kanununa göre bakardı. Ticaret mahkemelerinin verdiği kararlardan konusu beş bin kuruşu aşanlar Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'de temyiz olunabilirdi. 1875 yılında yayınlanan Adalet Fermanı'nın hükümleri çerçevesinde o güne kadar Ticaret mahkemesi bünyesinde bulunan ticaret mahkemeleri ve Divan-ı İstinaf, adliye nezaretine bağlanmış; İstanbul Ticaret Mahkemesi, taşradan gelen ticaret davalarının istinaf mercii haline gelmiştir (Ekinci 2000: 768,769). Osmanlı taşrasında meydana gelen söz konusu uygulamalar Tırhala Sancağı'nda da gerçekleştirilme fırsatı bulmuştur. Sancağın ticaret mahkemesinde, başkanlığını mahkeme reisinin yürüttüğü dört daimi üye ve yine seçimle göreve gelen dört geçici üye görev almıştır.

Tablo 15: Tırhala Sancağı Ticaret Mahkemesi

Ticaret Mahkemesi				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Reis	Tahsin Bey	Tahsin Bey	Tahsin Bey	Tahsin Bey
Aza-yı Tabiiye	Hayri Bey	Hayri Bey	Hayri Bey	Hayri Bey
	Muhasebe ve Aza Reşid Efendi	Marko Ağa	Marko Ağa	Marko Ağa
	Tercüman Saranalı Efendi	Tercüman Anyalef Efendi	Tercüman Anyalef Efendi	Tercüman Anyalef Efendi
	-	Kâtip İbrahim Efendi	İkinci Kâtip Tavfik Efendi	İkinci Kâtip Tavfik Efendi
Aza-yı Mütahabe	Alişir Efendi	Muhammed Ali Efendi	Ferid Efendi	Ferid Efendi
	Emin Efendi	Apostol Ağa	Ergiri Hacı Ergiru Ağa	Ergiri Hacı Ergiru Ağa
	Entasbacor Ağa	Tururi Ağa	Hristaki Kostanti Ağa	Hristaki Kostanti Ağa
	Başo Efendi	Rıfail Efendi	Ayayaşaki Efendi	Ayayaşaki Efendi

Kaynaklar: 1(YVS, def'a 1: 49), 2 (YVS, def'a 2: 51), 3 YVS, def'a 3: 73), 4(YVS, def'a 4: 52)

Tanzimat'ın getirdiği yenilikler arasında, Türk belediyeçilik tarihine damga vuracak yeni uygulamalar da yer almıştır. Tanzimat döneminden itibaren kentsel hizmetleri üstlenmeye başlayan belediyeler, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modern belediye teşkilatı kimliği kazanmış ve kurumsallaşmıştır (Gürbuğa 2008: 166). Belediyelerin hizmetleri arasında sokak, lağım, kaldırım ve suyollarını düzenlemek; geceleri kandil yakmak; ağırlık ölçülerini, lokanta ve baloları kontrol etmek; sağlığa zararlı şeyleri yasaklamak, yangın tulumbalarını korumak, muhtaçların ihtiyaçlarını gidermek, sokaklarda eşya satılmasını ve başıboş hayvan dolaşmasını engellemektir (Güneş 2016: 560).

Tırhala Sancağında da belediyenin işleyiş şeması aynıdır. Bütün bu işler oluşturulan mecliste kararlaştırılmış ve görevli memurlar tarafından işleme koyulmuştur. Meclisteki görevliler arasında meclisin reisi ve muavini Müslümandır. Azalar arasında Müslim ve gayrimüslim görevliler bulunmaktadır. Ayrıca kâtip ile sandık emini meclisin diğer memurları arasındadır. Sancağın belediye meclisinde görevli memurlarla ilgili detaylar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 16: Tırhala Sancağı Belediye Meclisi

Belediye Meclisi				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Reis	Hasan Efendi	Bekir Bey	Ragıp Bey	Ragıp Bey
Azalar	Muavin Şerif Efendi	Muavin Ömer Ağa	Muavin Ömer Ağa	Muavin Ömer Efendi
	Ali Ağa	Ali Ağa	Nuri Efendi	Nuri Efendi
	Hasan Efendi	Hüseyin Ağa	İsmail Efendi	İsmail Efendi
	Apostol Efendi	Kostaki Efendi	Hasan Ağa	Hüseyin Ağa
	Ferid Efendi	Asayani Efendi	Anastaşi Ağa	Tanaşi Ağa
	Dimitri Ağa	-	Akis Ağa	Anestebol Ağa
	Vadaye Efendi	Sandık Emîni Dalyan Efendi	Sandık Emîni Tayyib Efendi	Sandık Emîni Tayyib Efendi
	Katib ve Sandık Emîni Kostaki Efendi	Katib Ali Efendi	Katib Agâh Efendi	Katib Agâh Efendi

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 49), 2 (YVS, def'a 2: 51), 3 YVS, def'a 3: 73), 4 (YVS, def'a 4: 52).

Tanzimat ile birlikte yukarıda belirtilen birçok gelişmenin yanı sıra üreticinin en büyük desteği olan Menafi Sandıklarının öneminden de bahsetmek gerekir. 1863 yılında kurulan Memleket Sandıkları, çiftçilerin ağır borç yükünden kurtulması amacıyla kurulmuştur. Ayrıca devletin gereksinimlerine cevap verip, ihtiyaçları karşılayan bu sandıklar, devlete yarar sağlayacak işlerin yapımında kullanılacak sermayenin düzeni ve idaresi hususunda görevlendirilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda çalışmalarına devam eden Memleket Sandıkları, 1883 yılında yerini Menafi Sandıklarına bırakmıştır. 1888 yılına gelindiğinde ise Menafi Sandıkları, Ziraat Bankası'nın temelini oluşturmuştur. Daha sonra yine Ziraat Bankası'nın kurulduğu yıl Ziraat Bankası Nizamnamesi ile bu sandıklar Ziraat Bankası'na dönüştürülmüştür (Yazan 2017: 221-237). Sermayenin işlendiği bu kurumların Tırhala Sancağı'nda nasıl şekillendiği hususundaki bilgilere Yanya Vilayet Salnameleri'nden ulaşmaktayız. Ayrıca sandığın sermayesi hakkında yine salnamelerde bilgiler bulunmaktadır. Sandığa ait başka bilgilerin de verildiği tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 17: Tırhala Sancağı Menafi-i Umumiye Sandığı Vekilleri

Menafi-i Umumiye Sandığı Vekilleri				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Vekiller	Hasan Efendi	Hacı Rifat Bey	Hacı Rifat Bey	Hacı Rifat Bey
	Mustafa Efendi	-	Hüseyin Hüsnü Efendi	Hüseyin Hüsnü Efendi
	Anastas Ağa	Anastas Ağa	Anastas Ağa	Anastas Ağa
	Dimitraki Ağa	-	-	-
	Haymaki Efendi	Haymaki Saki Efendi	Haymaki Saki Efendi	Haymaki Saki Efendi
	Sandık Emmini Ali Efendi	Sandık Emmini Ali Efendi	Sandık Emmini Ali Efendi	Sandık Emmini Ali Efendi
	Sermayesi 429450	Sermayesi 726415	Sermayesi 858702	Sermayesi 940305

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 49), 2 (YVS, def'a 2: 51), 3 YVS, def'a 3: 73), 4 (YVS, def'a 4: 52).

Tanzimat Dönemi'nin getirmiş olduğu başka bir yenilik ise, yetimlere yönelik yapılan girişimlerle ortaya çıkan Eytam Sandıklarıdır. Yetimlerin miras hakkını koruyup kollayan Eytam Sandıkları olmuştur. Sandıkların çıkış noktası, vefat eden ebeveyninden yetimlerine intikal eden malların zayı edilmeden sağlıklı bir şekilde muhafaza edilerek, yetimler belli olgunluğa ulaştığında onlara teslim etmek olmuştur. Bu kurum, Osmanlı toplumunda önceleri ferdi olarak uygulama alanı bulmuş, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren kurumsal bir hüviyet kazanarak devlet eliyle yönetilen önemli bir fona dönüşmüştür. Bu fonlarda toplanan paralar işletilmek suretiyle elde edilen gelir yetimlerin ihtiyaçlarına sarf edilmekte, anaparanın muhafaza edilmesi suretiyle de hizmetin sürekliliği sağlanmıştır (Özcan 2006: 103-121). Yetimlerin hakkını yasal dayanaklarla güvence altına alan bu kurum, müdür başkanlığında işlevini yürütmüştür. Eytam müdürleri, nizamnamelere göre iki yıllığına seçilmiştir. Eytam müdürleri ve yardımcılarının görevleri; Tereke ve vesairenden müdüriyete gelen para ve rehin mücevheratı ve bunların tahmin evraklarını deftere kaydettirerek kasaya koydurmaktr. Ayrıca faiz zamanı dolan paraların tahsilini sağlamak veya zamanının tekrar yenilemesini yapmak, kassam defterlerinin ve diğer işlerin zamanında yapılmasını sağlamak müdür ve yardımcılarının görevleri arasındadır. Yine mahiyetinde çalışan memurların görevlerini usulüne uygun yapmalarını sağlamak, yetim haklarıyla ilgili lüzumlu görülen şeyleri müzakere ettirmek ve mahiyetindeki memurların usulsüzlüklerini araştırarak idari meclise bildirmek yine diğer görevler arasındadır. Sandıktan her ne surette ödeme yapılırsa yapılsın Eytam müdürü orada hazır bulunmaktadır. Yine müdür ve mahiyetindeki memurlar, resmi günler hariç günde altı saat çalışmak zorundadırlar (Çanlı 2002: 57-69). Tırhala Sancağı Emval-i Eytam Sandığı'na ait salnamelerden ulaştığımız bilgilerde sandığın müdür ve sermayesi dışında bilgi bulunmamaktadır. Müdür denetimindeki memurlarla ilgili bilgi verilmemiştir. Sancağın eytam sandığı ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 18: Tırhala Sancağı Emval-ı Eytâm Sandığı

Emval-i Eytam Sandığı				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Memurlar	Müdür Hüseyin Hadi Efendi	Müdür Mehmet Efendi	Müdür Mihal Ağa	Müdür Mihal Ağa
	Sermayesi 370757	Sermayesi 975515	Sermayesi 175515	Sermayesi 675515

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 49), 2 (YVS, def'a 2: 51), 3 YVS, def'a 3: 73), 4 (YVS, def'a 4: 52).

Sancak bünyesindeki başka bir meclis ise Zabtiye-i Tabur Meclisi'dir. Zaptiye örgütünün kuruluşu da diğer çoğu meclis gibi Tanzimat devri yenilikleri arasındadır. 1844 yılında Tımarlı Sipahi örgütü ortadan kaldırılmış, yerine zaptiye teşkilatı kurulmuştur. Zaptiye örgütü, bugünkü anlamıyla hem polis hem de jandarma görevini üstlenmiştir. Asıl görevleri iç güvenliğin sağlanması olmuştur (Mıstanoglu 2004: 45,46). Ayrıca asker firarilerini yakalamaları ve eşkıyanın kökünün kazınması için görevlendirildikleri de olmaktadır. Bu derece geniş görev ağı için elde bulunan zaptiyenin yeterli olmadığı durumlarda geçici olarak yeni zaptiye neferi istihdam edildiği de olmaktadır (Mıstanoglu 2004: 45,46).

Tabur Ağası'nın başkanlığında azaların bulunduğu Zabtiye Tabur Meclisi, Tırhala Sancağı'nın idaredeki önemli organlarından birini teşkil etmiştir. Sancak zabtiye meclisinin üyeleri hakkındaki detaylı bilgiler aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 19: Tırhala Sancağı Zabtiye-i Tabur Meclisi

Zabtiye-i Tabur Meclisi				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Reis	Tabur Ağası Mehmet Ağa	Tabur Ağası Ahuş Ağa	Tabur Ağası Ahuş Ağa	Tabur Ağası Ahuş Ağa
Azalar	Bölük Ağası İsmail Ağa	Bölük Ağası Hacıhal Efendi	Bölük Ağası İbrahim Ağa	Bölük Ağası İbrahim Ağa
	Bölük Ağası Raşit Ağa	Bölük Ağası İbrahim Ağa	Bölük Ağası Arif Ağa	Bölük Ağası Arif Ağa
	Bölük Muavini Şerif Ağa	Muavin Mehmet Ağa	Jurnal Emni Süleyman Efendi	Jurnal Emni Süleyman Efendi
	Bölük Muavini Abdülrahim Efendi	Bölük Muavini Abdurrahman Efendi	Bölük Muavini Abdurrahman Ağa	Bölük Muavini Abdurrahman Ağa
	Katib ve Hesab Emni Hayri Efendi	Katib ve Hesab Emni Hayri Efendi	Katib ve Hesab Emni Hayri Efendi	Katib ve Hesab Emni Hayri Efendi

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 50), 2 (YVS, def'a 2: 52), 3 YVS, def'a 3: 74), 4 (YVS, def'a 4: 53).

Sancak yönetimine bakıldığında meclis ya da komisyon yapısı dışında bazı memurların da sancakta görev aldığı görülmüştür. Bunlar arasında, Nüfus Nazırı, Nüfus Mukayyidi, Ormanlar Sermüfettişi ve Ormanlar Müfettişi bulunmaktadır. Bu memurlar genellikle Müslüman görevlilerden oluşmuştur.

Tablo 20: Tırhala Sancağı Bazı Memurın

Bazı Memurın				
	1	2	3	4
Yıllar	1288/1871	1292/1875	1293/1876	1294/1877
Nüfus Nazırı	Rahmi Efendi	Rahmi Efendi	Rahmi Efendi	Rahmi Efendi
Nüfus Mukayyidi	Ahmet Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
Ormanlar Ser Müfettişi	Nazif Efendi	Viktor Efendi	Ali Rıza Bey	Ali Rıza Bey
Ormanlar Müfettiş Muavini	Hamdi Efendi	Ali Efendi	Sabri Bey	Sabri Bey

Kaynaklar: 1 (YVS, def'a 1: 50), 2 (YVS, def'a 2: 52), 3 YVS, def'a 3: 74), 4 (YVS, def'a 4: 53).

Sonuç

Tanzimat'ın ilanıyla yönetim, hukuk, askeri, ekonomi, eğitim vb. alanlarda olmak üzere devletin hemen her alanında yenilikler yapılmıştır. Yönetim alanında yapılan yeniliklerin başında, Tanzimat Dönemi taşra yönetiminde yapılan yenilikler ve düzenlemeler gelmiştir. Bu düzenlemeler arasında, Balkanlardaki büyük eyaletlerin yine bu eyaletlerden teşkil edilecek küçük eyaletlere dönüştürülmesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra taşradaki yerel meclislerin kurulması ve bu meclislerin sancak yönetimine kolaylık sağlaması yine Tanzimat Dönemi düzenlemelerinin getirileri arasındadır. Esasen bu yenilikler ve düzenlemeler devletin bölgedeki merkezi otoritesini güçlü kılmaya yönelik uygulamalardır. Bütün bu uygulamaların Tırhala Sancağı üzerindeki etkilerini ele aldığımız bu çalışma, eyalet sisteminden vilayet yapılanmasına geçilen süreçte, devletin taşra teşkilatındaki idari anlayışını temsil etmektedir. Böylelikle sancağı incelerken sancağın idari anlayışı ile devlet genelindeki idari anlayışı karşılaştırma olanağı doğmuştur. Bu doğrultuda, Osmanlı Devleti için Balkanlarda bu derece öneme sahip bir idari birimin yönetim olarak devletin taşra yönetim anlayışının dışına çıkmadığı ortaya konulmuştur. Devletin uygulamış olduğu idari ve yönetim değişiklikleri, taşra yönetimi çerçevesinde burada uygulanmıştır. Keza Tanzimat'ın getirmiş olduğu yeni idari ve yönetim değişiklikleri sancak bünyesinde de hızlı bir şekilde uygulama alanı bulmuştur. Bunun yanı sıra sancak, vilayet nizamnamelerindeki değişikliklere devletin diğer taşra bölgeleriyle aynı hassasiyeti göstermiştir. Sancak, XIX. yüzyılda, "devletin en uzun yüzyılında", çok fazla idari değişikliğe uğramıştır. Fakat yönetim olarak idarecilerin devlete olan sadakati hep devam etmiştir. Yaklaşık altmış senelik buhran döneminde bile bu sadakat tazeliğini hep korumuştur. XIV. yüzyılın sonunda Osmanlı idari taksimatında sancak olarak yerini alan Tırhala, beş asır Osmanlı egemenliğinde kalmış, 1881 yılında Yunanistan'a terkedilmiştir.

Summary

The Ottoman soldiers entered the Balkans under the command of Suleyman Pasha in the mid-XIV century, thus the region's door opened to the Turks. Suleyman Pasha maintained his conquests in the form of arms; left arm, middle arm and right arm. The left arm of the conquests in these three directions was formed by the influxes to Greece in 1390s. Hadji İlbey and Evrenos Bey are the raiders whom performing these influxes on the left arm. This arm was transferred to Ipsala, Komotini, Serres, and Karaferye and then divided into two branches and crossed to Trikala and Skopje.

Sanjak of Trikala was one of the important administrative units of the Ottoman Empire in the Balkans. Sanjak was founded in the region which Ottoman forces first conquered in Greece and opened to the settlement of the Turks. The first settlements were built to the east of the region, so to the vicinity of Yenisehir. Later, Turks coming from Anatolia maintained a planned settlement policy from the east to the west of the region. While the settlement policy of the state was going on, zoning activities were started on the other hand. Development activities starting from the middle of the XV century allowed Turkish-Islamic culture to be established here. The construction of numerous inns, baths, madrasas, mosques and masjids were completed, so that Turkish-Islamic culture and civilization settled in these lands. In addition, the region where the Turkish settlement and zoning activities were carried out had special importance for the Ottoman Empire in terms of geopolitical and geostrategic aspects. The region of Thessaly, where the Trikala Sanjak was located, was important for the wheat need of the state with its wide plains. In this respect, not only the region's need, but also the state's various regions' need of wheat was provided from this region from time to time. In addition, in the wars of the Ottoman Empire with the Western states, the gathering place of military units became the region of Thessaly. Port of Golos, which was the gate of Sanjak to the Aegean Sea, had a special importance for military shipments. Thus, its geographical location and geopolitics importance made the region a place that could not be shared between the Ottoman Empire and Greece.

Sanjak of Trikala maintained its place in the Ottoman administrative division from its establishment to its abandonment to Greece in 1881. Until the middle of the XIX century, while it was a sanjak of Rumelia, it was understood in the second half of the century that it was generally connected to the Province of Ioannina, but it was also connected to Thessaloniki. This study aims to contribute to the history of the provincial administration of the Ottoman State. An example for the implementation of the provincial administration of the Ottoman Government's to the Balkans is given. In this study, which describes the administrative process of the Trikala Sanjak from the Ottoman classical period to the end of the XIX century, the details of the administrative changes is also given. The sanjak, which had undergone a constant administrative change especially after the Tanzimat, was changed again with the provincial order. The instability of sanjak's connection with the provinces of Thessaloniki and Ioannina was manifested itself in also its provinces and districts. Primary towns of the sanjak are Trikala, Yenisehr-i Fenar, Golos, Catalca, Ermiye, Alasonya, Velestin, Domenik and Katrin. Among these towns, Trikala and Yenisehir Fenar were among the sophisticated cities of the Ottoman classical period.

The contribution of the sanjak councils to the management and their benefits to the region are among the issues which were discussed in the study. The study was enriched by the sources (salnames, etc.) with important information. The management skills of the Ottoman state on the Balkans are investigated. Especially in the XIX century, the direct connection of the administrators to the center revealed the power of the central authority. Even in the course of the Greek independence movement, administrative disconnections were not allowed, and a close communication with the center was maintained. Despite Trikala Sanjak's location was distant to the center, it was not subjected to a different practice than the other sanjaks by the Ottoman state. Trikala Sanjak remained connected to the state in terms of both administrative and citizenship until his departure to Greece in 1881. In addition, leaving the region to Greece had negative implications for the decline of Turkishness and Islam in the Balkan region.

KAYNAKÇA**SALNAMALER**

- Devlet Salnamesi, Def'a: 1, (H. 1263-M. 1847).
Devlet Salnamesi, Def'a: 2, (H. 1264-M. 1848).
Devlet Salnamesi, Def'a: 3, (H. 1265-M. 1849).
Devlet Salnamesi, Def'a: 4, (H. 1266-M. 1850).
Devlet Salnamesi, Def'a: 5, (H. 1267-M. 1851).
Devlet Salnamesi, Def'a: 6, (H. 1268-M. 1852).
Devlet Salnamesi, Def'a: 7, (H. 1269-M. 1853).
Devlet Salnamesi, Def'a: 8, (H. 1270-M. 1854).
Devlet Salnamesi, Def'a: 9, (H. 1271-M. 1855).
Devlet Salnamesi, Def'a: 10, (H. 1272-M. 1856).
Devlet Salnamesi, Def'a: 11, (H. 1273-M. 1857).
Devlet Salnamesi, Def'a: 12, (H. 1274-M. 1858).
Devlet Salnamesi, Def'a: 13, (H. 1275-M. 1859).
Devlet Salnamesi, Def'a: 14, (H. 1276-M. 1860).
Devlet Salnamesi, Def'a: 15, (H. 1277-M. 1861).
Devlet Salnamesi, Def'a: 16, (H. 1278-M. 1862).
Devlet Salnamesi, Def'a: 17, (H. 1279-M. 1863).
Devlet Salnamesi, Def'a: 18, (H. 1280-M. 1864).
Devlet Salnamesi, Def'a: 19, (H. 1281-M. 1865).
Devlet Salnamesi, Def'a: 20, (H. 1282-M. 1866).
Devlet Salnamesi, Def'a: 21, (H. 1283-M. 1866).
Devlet Salnamesi, Def'a: 22, (H. 1284-M. 1867).
Devlet Salnamesi, Def'a: 23, (H. 1285-M. 1868).
Devlet Salnamesi, Def'a: 24, (H. 1286-M. 1869).
Devlet Salnamesi, Def'a: 25, (H. 1287-M. 1870).
Devlet Salnamesi, Def'a: 27, (H. 1289-M. 1872).
Yanya Vilayet Salnamesi Def'a:1, (1288/1871).
Yanya Vilayet Salnamesi Def'a:2, (1292/1875).
Yanya Vilayet Salnamesi Def'a:3, (1293/1876).
Yanya Vilayet Salnamesi Def'a:4, (1294/1877).

TETKİK ESERLER

- Akbal, F. (1961), 1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İdari Taksimat ve Nüfus, Belleten 15/60, s. 617-628.
- Alan, E. (2016), "Yeni bir Belgeye Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Rumeli Sancakları, Kazaları ve Kadılar", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 33, s.337-377.
- Ayhan, A. (2013), Rumeli ve Akdeniz Adalarında Türk Varlığı, İstanbul.
- Barkan, Ö. L. (1953), "H. 933-934, M. 1527-1528) Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 15/1-4, 251-329.
- Baykara, T. (1988), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I, Ankara.
- Çadircı, M. (1985), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ülke Yönetimi, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 1, İstanbul, s.201-228.
- Çakar, E. (2002), "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, Elazığ, s.261-282.
- Çalı, A. (2011) Gazi Evrenos Bey, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Çanlı, M. (2002), Eytam İdaresi ve Sandıklar (1851-1926), *Türkler*, Cilt: 14, s.57-73.
- Delilbaşı, M. -Arıkan, M. (2001) Hicrî 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala I, Ankara.

- Dennis, George T. (1967), "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", Çev. Melek Delilbaşı, *Orientalia Christiana Periodica*, Vol. XXXIII, s.72-78.
- Ekinci, E. B. (2000), Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri, Yeni Türkiye, Yıl: 6, Sayı: 31, s.764-773.
- Gençoğlu, M. (2011), "1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), s.29-50.
- Gökacı, M. A. (2001), *Geographika: Yeniden Keşfedilen Yunanistan*, İstanbul.
- Gökbilgin, M. T. (1952), XV-XVI Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı (Vakıflar-Mülkler-Mukataalar), İstanbul, 631-302.
- Güneş, M. (2016), Tanzimat Dönemindeki İdare Düzenlemelerin Kocaeli'ye Yansımaları, Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II, Cilt: 1, s.555-561.
- Gürboğa, N. (2008), "Osmanlı Taşrasında Belediye İdaresi: Alanya Belediyesi (1914-1915)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VII/16-17, s.165-185.
- Halaçoğlu, Y. (1991), XIV-VXII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara.
- İlgürel, M. (2009), "Subaşı", *TDVİA*, Cilt: 37, s.447-448.
- İnalcık, H. (1992) "Rumeli", *MEB, İA*, Cilt 9, s.154-164.
- İnalcık, H. (2005) "Türkler ve Balkanlar", *BALTAM Türklük Bilgisi 3*, Prizren, s.20-44.
- İnalcık, H. (2008), "Rumeli Maddesi", *TDVİA*, Cilt: 35, s.232-235.
- İpşirli, M. (1992), "Beylerbeyi", *TDVİA*, Cilt: 6, s.69-74.
- Jorga, N. (2009), Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul.
- Karal, E. Z. (1983), Osmanlı Tarihi, Cilt VI. TTK Yayınları, Ankara.
- Karpat, H. K. (2003), Osmanlı Nüfusu (1830-1914), İstanbul 2003.
- Kaya A. Y. - Terzibaşoğlu Y. (2009), "Tahrir'den Kadastro'ya: 1874 İstanbul Emlak Tahriri ve Vergisi: Kadastro tabir olunur tahrir-i emlak", *Tarih ve Toplum*, s.7-56.
- Kayapınar, L. (2002), "Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1361- 1461)", *Türkler*, Cilt: 9, s.187-195.
- Kayapınar, L. (2004), "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2004/1, Sayı 8, s.133-142.
- Kayapınar, L. (2005) "Teselya Bölgesinin Fatih Turuhan Bey Ailesi ve XV.-XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2005/1, Sayı: 10, s.183-196.
- Kenanoğlu, M. M. (2007), "Nizamiye Mahkemeleri", *TDVİA*, Cilt: 33, s.185-188.
- Kılıç, O. (2016), Rumeli Eyaleti'ne Bağlı Sancakların XVIII. Yüzyıldaki İdari Statüleri, Balkan Tarihi, Cilt: 1, Uluslararası Balkan tarihi Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul, s.111-124.
- Kılıç, O. (1997), XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı, Elazığ.
- Kırmızı, A. (2008), Abdülhamid'in Valileri (Osmanlı Vilayet İdaresi 1895-1908), İstanbul.
- Kiel, M. (2011), "Teselya" *TDVİA*, Cilt: 40, 2011, s. 522-526.
- Mıstanoğlu, N. (2004), XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kırşehir Sancağı, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Ortaylı, İ. (2008), Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Ankara.
- Örenç, A. F. (2006), "Mutasarrıf", *TDVİA*, Cilt: 31, s.377-379.
- Özcan, T. (2006), "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14, 270-275.
- Pakalın, M. Z. (1993), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III. İstanbul.
- Reyhan, C. (2015), 1864-1871 Vilayet Nizamnamelerinde İdare Meclisleri: Osmanlı Taşrasında "Birörnek Yönetim Modeli" nin Kuruluş Sorunu, 1864 Vilayet Nizamnamesi, Ed. Erkan Tural-Selim Çapar, Ankara, s.51-68.
- Rukancı, F. (2008), "Osmanlı Devleti'nde Arşivcilik Çalışmaları", *Türk Kütüphaneciliği*, 22/4, s.414-434.
- Sahillioğlu, H. (1990), Osmanlı Döneminde Irak'ın İdari Taksimatı, Çev. Mustafa Öztürk, *Belleten*, Cilt: LIV/78, s.1233-1257.
- Söylemez, M. M. (2007), "Ankara Vilayet Salnamelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Çorum", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, s.7-40.
- Sungur, M. (2002), XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Taşra İdaresi ve Vilayet Yönetimi, *Türkler*, Cilt:

13, s.750-761.

Torun, S. F. (2016), "Vilayet Kanunlarına Göre Sancak (Liva) İdare Meclisleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 35, s.157-174.

Uzunçarşılı, İ. H. (1995), *Osmanlı Tarihi I*, Ankara.

Yazan, Ö. (2017), "Ziraat Bankası'nın İlk Yirmi Yılına Ait Bazı Kayıtların İncelenmesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 4, s.221-237.